

Književne novosti.

Tavčarjeve povesti. Tiskarna Ig. pl. Kleinmayra in Fed. Bamberga je poslala za Božič četrti zvezek dr. Tavčarjevih povesti v svet.

Ta zvezek obsega štiri pripovedne proizvode pisateljve in sicer v sledečem sporedu: I. Tiberius Pannonicus, II. Kuzovci, III. Vita vitae meae in IV. V Zali.

Kakor pri vseh povestih Tavčarjevih, tako se divimo tudi pri ravnokar naštetih blesteči dikciji pisateljevi, njegovi razkošni domišljiji in občudovanja vredni tehniki pa pesniškemu poletu njegove pisave . . .

V »Tiberiju Panoniku« nas je predstavil pisatelj na starorimska tla. Par krepkih stavkov, nekoliko karakterističnih potez, in v duhu se nahajamo v starem Rimu! . . . Ono dogodbito izza Neronovega vladanja nam pripoveduje v tako smelem tonu, da bi človek res mislil, da se je zgodilo vse tako in nič drugače. In naj se protivi naše prepričanje še tako temu, da bi bil kolorit, ki nam ga kaže pisatelj, pristen, da bi bilo to res starorimsko življenje, ki nam ga opisuje — voljno se vdajemo njegovemu izrednemu pripovednemu talentu in kakor hipnotizirani mu sledimo, kamorkoli hoče! Dejanje se razvija dramatično, in če si začel čitati, ne odložiš knjige poprej, dokler povesti nisi prečital do kraja. Jako nežno in prisrčno nam je opisal pisatelj v tej povesti zlasti razmerje med naslovnim junakom in Evlalijo. Partija, kjer Tiberius P. opisuje svoji ljubici svojo domovino, je čisto lirsko-poetična.

»Kuzovci« so nekaki rokovnjači ali tihotapci, kakršni so se nahajali baje še pred kakim polstoletjem v Poljanski dolini. V vseh takih povestih igra navadno ljubezen med poveljnikom zločinske družbe in kakim nedolžnim ženskim bitjem poglavitno ulogo. Tudi načelnik Kuzovcev ljubi, a pisatelj se je znal s finim čutom izogniti vsej osladi in se dotika te ljubezni, dasi postane usodna za glavnega junaka, le mimogredé. Vidi se, da je šlo pisatelju v prvi vrsti za to, da nam z živimi bojami naslika življenje one tatinske družbe, in to se mu je posrečilo res mojstrsko. Kar vidimo jih te Kuzovce, kako sede v Premetačevi gostilnici ter snujejo svoje zločinske načrte, ali pa kako tiče drug poleg drugega tam gori v svoji koči ter zajemajo iz mogočnih skled. Vsekakor je »milieu« v tej povesti izvrstno pogojen . . .

Zgodovinska podoba »Vita vitae meae« spominja nekoliko na »Grajškega pisarja«, ki je izšel v tretjem zvezku. Saj se godita obe povesti v istem kraju in menda ob istem času! Baš tiste povesti Tavčarjeve, ki posegajo v čase verskih bojev, prijajo meni najbolj, deloma zato, ker razgrinja v njih pisatelj del domače zgodovine pred nami, deloma pa, ker se pisatelj morda nikjer ni povzpел do tolike objektivnosti kakor baš v teh povestih. Nobenega mesta ga ni, kjer bi se moglo reči, tu se razgreva za luteranstvo, tu za katoličanstvo. Samo strastne, zaslepljene in fanatizirane ljudi vidi pred seboj, in njegov edini namen je, pokazati nam jih take, kakršni so. In morda pisatelj tudi resnice ni nikjer tako zadel kakor tukaj. Da bi bili ljudje v tedanjih časih tako govorili, kakor govore v Tavčarjevih povestih, o tem sicer dvojim, tudi vedli se

morda niso povsem tako, a da je bilo njih versko naziranje in zlasti njih duševno stanje tako, kakor nam ga slika pisatelj, to se mi zdi povsem verjetno.

Od kake strani bi morda očitali dr. Tavčarju baš radi teh povesti verski indiferentizem, a prava umetnost ima pač še višje namene, nego razgrevati se za načela! . . .

Tavčar pa se tudi kaj rad pogreza v tiste čase, ko so hruli po naših tleh verski boji. To spričuje jasno tudi skupina povesti, ki je bila tiskana pod naslovom »V Zali« prvokrat v Zvonu leta 1894. I tu se godi prva povest v lutrskih časih. Morda ga ni nobenega leposlovnega spisa Tavčarjevega, ki bi bil tako značilen zanj, nego so povesti, ki so združene pod omenjenim naslovom. Tu nam je pisatelj prav ad oculos demonstroval, kako deluje njegov duh.

Vrhu Zale je, s puško v roki, prežeč na divjega petelina. Milieu je poetičen, da si bolj poetičnega misliti ne moreš. Sredi deviške narave, v svežem zraku, v senčnem gozdu! Ta okolica mu vzbuja poetične občutke. Vse vidi, vse sliši. Sedanjost ga obdaja, in zaveda se je popolnoma. A hkratu mu poleti duh za tristo let nazaj, hkratu se mu vzbudi misel: »Kako je bilo tu nekdaj?« In zdaj mu vstaja podoba za podobo, slika za sliko pred očmi. Snuje se mu kar samo od sebe v glavi, in v tem, ko bi kdo drugi grizel pero, ko bi se zvijal in mučil pri mizi, gleda on mirno v svet, in povest iz davno minolih časov je gotova, prej nego je sam pričakoval . . .

Seveda, ko bi je pisati ne bilo treba, bi bila še vse lepša, nego je! . . . Koliko misli se pogubi, koliko čutov oslabi v tem, ko pomakamo pero v črnilo . . .

Tukaj se vidi prav jasno namen pisateljev, pokazati nam vzporedno sedanjost in preteklost. Da pa pridejo za gospodom Andrejem še trije pripovedovalci na vrsto, se mi zdi preveč. Govoril naj bi bil ali Jernač ali šepasti Tinče ali pa žalostni Miha, torej eden sam, druga dva pa naj bi bila prihranila svojo povest za kako drugo priliko. —

Ko je bil Zola tako odkritosrčen, da je naravnost priznal, da nima ni trohice domišljije in da si ne more predstavljati najmanjše stvari, ako si je ni prej ogledal, so prišli oni pisatelji, ki so se odlikovali po živahni domišljiji, naravnost na slab glas.

Kako smešno!

Domišljija je naravni dar, ki ga gre ravno tako malo prezirati in zamejavati kakor vse druge naravne dari! . . .

Ne rečem, da ni Tavčarja zanesla prebujna domišljija večkrat preko onih mej, katerih bi se bil moral držati kot umetnik. »Ne quid nimis!« velja v umetnosti bolj, nego kjerkoli. Prava mera v vsakem oziru, to je pravilo, katerega estetika nikdar ne bo smela zavreči, in kateremu se bodo morali prilagoditi tudi naši dekadentje!

Brzdati domišljijo, ni lahko, in baš tu tiči morda vzrok, da nahajamo med romantiki, ki so se tako burno, tako razuzdano vdajali svoji domišljiji, tako malo dovršenih umetnikov. Tu pa imamo tudi pojasnilo za to, da se romantiki tako radi pogrezajo v temo preteklosti ali pa tudi v meglo prihodnosti. Sedanjost jih preveč ovira v poletu njih misli in v pojavljanju njih bogato razvitega čuvstvovanja. Le ondi, kjer jim pogled ne obtiči vsak hip na kakem predmetu, kjer jim na ušesa ne zvene vedno znani glasovi, se počutijo romantiki dobro, torej v preteklosti ali prihodnosti . . .

A zakaj se je bil dvignil drugod tak vihar zoper romantiko v slovstvu? V čem se pravzaprav razločuje romantika od realizma?

Romantikom je poglavitna stvar lastni »jaz«. Romantiki pogrezajo radi ves svet v sebe ter ga podajajo potem prestvarjenega, idealiziranega v svojih umotvorih. Romantikom ni realni svet nič, njim velja samo intuicija.

Jedro realizma zasledimo najlaglje, ako pomislimo, kaj umeva Zola pod umetnostjo. Njemu ni umotvor nič drugega, nego kos narave, kakor jo je videl umetnik s svojim temperamentom. Seveda sili Zola na to, da naj se temperament potisne čimbolj v ozadje, in da naj gleda umetnik kolikor mogoče z objektivnim, nepristranskim očesom svet. A zanimivo je gotovo, da celo Zola priznava, da igra temperament pri vsakem umetniku neko ulogo. Iz tega pa sledi dalje, da je razloček med romantiko in realizmom bolj kvantitativen, nego kvalitativen! . . .

Svoje misli, svoje prepričanje zna Tavčar še pritajiti, kakor sem omenil gori, govoreč o njegovih povestih iz reformacijske dobe; svojega temperamenta pa ne zataji nikdar! Po žilah vseh Tavčarjevih junakov plove njegova lastna vroča kri, in naj se imenuje junak Tiberius Pannonicus ali Ivan Solnec ali kako drugače!

A pri Tavčarju je še nekaj drugega! Po mojem mnenju je Tavčar lirik skozinskoz, in ko bi danes ali jutri prejel debelo knjigo z napisom: »Lirske poezije dr. Ivana Tavčarja«, bi se jaz temu čisto nič ne čudil, pač pa mi je nerešena zagonetka, da se dr. Tavčar nikdar ni bavil s poezijo. Da je Jurčič pustil verze, mi je umevno, kajti on je bil v resnici samo epik.

Nekaj ne bo smel zamolčati, kdor bo pisal kdaj kaj več o Tavčarjevih povestih.

V inozemskem, zlasti nemškem slovstvu sta romantika in nazadnjaštvo skoraj identna pojma. Pri Tavčarju pa zaman iščeš nazadnjaštva; nasprotno, v svojih nazorih je naprednjak skozinskoz!

To je poteza v romantiškem značaju Tavčarjevem, katere ne bo prezreti!

Vse napredovanje v slovstvu, kakor drugje, je podobno dviganju in padanju valov . . . Ekstrem sledi ekstremu; tu val, tam globina, a v nedogledni daljavi se leskeče v prijetnem svitu mirna vodna gladina . . . In naj se vzpenja val še tako kvišku, in naj zije poleg njega še tako globoko žrelo, val je v zvezi z valom! . . .

Kakor vlada med Kersnikom in poznejšimi našimi realisti duševno sorodstvo, tako vlada neko sorodstvo med Tavčarjevimi spisi in spisi naših dekadentov (Cankar), naj se ti že tega zavedajo ali ne!

IV. zvezek Tavčarjevih povesti je dično božično darilo, ki bi moralo ležati na mizi vsakega, rodoljuba. Pa seveda, tudi čitati bi morali te povesti v vsaki slovenski hiši.

Z.

Dostavek uredništva. To kratko poročilo o IV. zvezku zadoščaj za sedaj. Pričakujemo še vsaj eden zvezek. A kadar izidejo vsi spisi našega znamenitega pisatelja, takrat bo treba obširne studije o slovenskem novelistu Tavčarju. Tako krepko izražena pesniška individualnost, kakršen je on, to brez dvoma zasluži. —

»Slovanska« in »Salonska knjižnica«. Snopič 89.—90. »Slovanske knjižnice« in II. zvezek »Salonske knjižnice«, ki ju je pred kratkim časom izdal podjetni založnik Andrej Gabršček v Gorici, me posebno zanimata, in prebral sem ju z resničnim veseljem.